

Jonge wolven X: Ruimtepakken en jongenslol. Over oprechtheid en ironie bij De Jeugd van Tegenwoordig en in Pepijn Lanens *Sjeumig*

Emy Koopman & Lisanne Snelders

Lieve wolven,

Of zal ik zeggen 'lieve wolf'? Wij zijn immers met z'n tweeën deze keer. Ik weet het, wolvendialogen zijn al vaker voorgekomen en dan werd de andere toch in het meervoud aangesproken, maar dat voelt voor mij (nieuw in deze wolvensituatie) gekunsteld aan. Dus: lieve Lisanne, jij stelde voor om *Sjeumig* te lezen, van Pepijn Lanen (a.k.a. Faberyayo, a.k.a. Le Le, oftewel: die van De Jeugd van Tegenwoordig). Ik begin niet voor niets over gekunsteldheid en over een 'situatie', dit zijn beide begrippen waarover naar aanleiding van deze verhalenbundel gediscussieerd kan worden. Maar laat ik beginnen bij de hiphopformatie De Jeugd van Tegenwoordig.

Als voorbereiding op het lezen van *Sjeumig* nam ik de teksten van De Jeugd van Tegenwoordig door in het *Handboek der Jeugd*. Nou heb ik De Jeugd van Tegenwoordig altijd vermakelijk gevonden, en Faberyayo leek me altijd een intelligente jongeman. Maar dat was gebaseerd op teksten die ik slechts voor een fractie verstond. Als je ze allemaal na elkaar gaat lezen is het een doodsaaie aaneenschakeling van drugs, drank, feestjes, harde seks en nog meer drugs, af en toe onderbroken door leuke vondsten ('Twee gezichten, één formule als Lauda en Niki' - 'Watske-burt', 17). Ik was nog in kerstserfen en dan zijn regels als 'Lik hoertje lik, tot je stikt' ('De Stofzuiger', 37) en 'Hoezo ongesteld?/ Je gaat toch wel bloeden na al dit geweld' ('Happen Naar De Baas', 9) wel even slikken. Boven-

staande teksten zijn een overdrijving van wat rappers al decennia doen, dus je kunt het een parodie noemen en opgelucht ademhalen. Maar is een parodie niet zouteloos als er geen werkelijke kritiek in zit?

Misschien ben ik te serieus, heb ik te veel David Foster Wallace gelezen en is mijn omgang met ironisch bedoelde taaluitingen nu verpest. David Foster Wallace klaagde in het begin van de jaren 1990 al over de lafheid van ironie. In zijn essay 'E Unibus Pluram: Television and U.S. Fiction' zegt hij er het volgende over:

It's not a rhetorical mode that wears well. As [Lewis] Hyde [...] puts it, 'Irony has only emergency use. Carried over time, it is the voice of the trapped who have come to enjoy the cage.' This is because irony, entertaining as it is, serves an almost exclusively negative function. It's critical and destructive, a ground-clearing. Surely this is the way our postmodern fathers saw it. But irony's singularly unuseful when it comes to constructing anything to replace the hypocrisies it debunks. This is why Hyde seems right about persistent irony being tiresome. It is unmeaty.

'Unmeaty', niets om je tanden in te zetten. Dat gevoel krijg ik bij De Jeugd: wat houdt je over nadat de eerste verwondering over het woord 'watskeburt' verdwenen is?

Eenzelfde probleem had ik met Lanens *Sjeumig*. Die bundel bestaat uit achttien korte tot zeer korte verhalen, vele schijnbaar in de vorm van een fabel, elk geïllustreerd met een pentekening van Parra. Vergeleken met *Het Handboek* vind je hierin aanzienlijk minder drugs en seks, maar daar staan een grotere hoeveelheid gratis geweld en sprekende dieren tegenover. De toon en vondsten zijn

van een vergelijkbare lolligheid. Soms werd ik meegeslept door die humor. De eerste pagina's van Lanens verhalen zijn vaak sterk. De overdenkingen van een ridder (Faber Wilhelm) die ontwaakt met zijn harnas nog aan: 'Los van het feit dat dit zo goed als zeker betekende dat hij het [harnas] gister ook niet in de gebruikelijke olie had gezet, met alle vastroest-gevolgen van dien, betekenden de locatie van zijn overnachting en staat van zijn ontkleding waarschijnlijk ook dat het een zeer malle avond was geweest.' (29) Of de uitroep van een horecaondernemer (Ibiza Iglesias) die een café ziet waar alles tien euro kost: 'Dit kan toch geen verdienmodel zijn!' (69) Dat Lanen een iPhone een 'te hoog geprijsd stuk vrouwenspeelgoed' (13) noemt, daar kan ik om lachen, evenals om het te pas

en te onpas gebruiken van het woord 'situatie' ('driewegsituatie', 'lepeltje-lepeltjesituatie', 'vleeseetsituatie', et cetera).

Maar Lianne, na zo'n grappig begin wordt het al snel zo flauw, zo gekunsteld. Moordzuchtige bevers, ridders die met kabouters discussiëren over muziek, muzikanten in tomatenpakjes die overreden worden door een labeleigenaar ... het zijn sketches, die met de juiste mimiek (gebracht door Hans Teeuwen) misschien zouden overtuigen als absurdistische statements. Als korte verhalen doen ze me weinig tot niks. Er zit geen 'vlees' aan, er schrijnt niets. Maar wellicht heb ik iets gemist. Vond jij dat er in *Sjeumig* iets op het spel staat?

Emy

Beste Emy,

Inderdaad, ik koos *Sjeumig* voor deze wolvensituatie. Niet omdat ik bijzonder hooggespannen verwachtingen van de verhalenbundel had, maar eerder omdat ik benieuwd was wat er zou gebeuren als de popcultuur van De Jeugd getransponeerd zou worden naar de literatuur. Wat gebeurt er in dat nieuwe medium, hoe verhoudt de bundel zich tot de muziek van De Jeugd en hoe verhouden zij zich tot de literatuur? Heeft dat iets toe te voegen?

Voordat ik inga op je vraag of er bij Lanen wat op het spel staat, eerst iets over De Jeugd van Tegenwoordig. Vroeg ik mij in 2005 – toen De Jeugd de hitparades bestormde –, nog af of ik de jongens serieus moest nemen, acht jaar later is het bon ton geworden om van De Jeugd te houden. In Pauw en Witteman meldde adjunct-hoofdredacteur van het NRC, Marieke Stellinga, opgetogen dat ze een goed deel van de hit 'Sterrenstof' kan citeren. De Jeugd is hiphop voor goede verstaanders geworden, een gewaardeerde formule, die – seksistisch of niet – niet alleen op aandacht van hossende jongens en meisjes kan rekenen, maar ook op die van krantenmensen, literatoren en scriptiestudenten. En van mij.

Je zet je vraagtekens bij dat enthousiasme onder verwijzing naar de discussie over ironie en oprechtheid. Wallace zwoor de ironie af binnen een specifieke context: het Amerika van de jaren 1990 waarin mensen zes uur per dag televisie keken en overstelpt werden door reclame (internet en social media bestonden nog niet eens, MTV beleefde zijn hoogtijdagen). Televisie en *advertising* hadden de ironie tot hun handelsmerk gemaakt en in fictie maakte de literaire variant opgang: de ironische metafiction van het postmodernisme waarin referenties naar lage cultuur moeiteloos werden geïntegreerd. Die 'irony tirannizes us', zegt Wallace, omdat het onmogelijk is om haar vast te pinnen. Het is 'a sort of existential poker-face' die je vrijwaart van de vraag wat je nu eigenlijk wilt zeggen en daarmee de vraag naar oprechtheid als banaal karakteriseert. Dat is een terechte kritiek, want je verschuilen achter ironie is gemakkelijk en maakt ideologiekritiek vrijwel onmogelijk. Niet zo gek dus dat je schrikt van het seksuele geweld in 'de stofzuiger', dat onder het mom van ironie luidkeels kan worden meegezongen.

Ironie speelt in de teksten van De Jeugd inderdaad een belangrijke rol, maar bij de vraag of die alleen een negatieve functie

heeft, moeten we misschien wat langer stilstaan. De thematiek van De Jeugd kent contrasten: zinnnetjes als ‘hengel at a bitch’ staan zij aan zij met een personificatie van de belastingdienst (‘de broer van Edwin, die eet de helft van je bord’). Samen vertellen de teksten een *coming of age*-verhaal met de daarbij behorende onwil om binnen de burgerlijke maatschappij te passen, verrijkt met absurde elementen. In de clips van De Jeugd zie je daarom geen naakte meisjes, maar parodistische stoeremannenesthetiek, ruimtepakken en gekke animaties. Behalve ironie is ook het spelen met taal bij De Jeugd een belangrijk en veelgewaardeerd element. Met die combinatie hebben de teksten, of beter, de performances, wat mij betreft niet alleen een negatieve functie, zoals Wallace die aan ironie toeschrijft, maar ook een productieve. Het resultaat daarvan is je misschien niet ‘meaty’ genoeg, maar om dat als ‘tiresome’ af te schrijven vind ik te gemakkelijk.

Hoe zit dat in Lanens fictiedebuut? Net als jij kon ik wel lachen om de bizarre ironische ‘situaties’, maar ik begon me ook te ergeren aan de herhaling van zetten en de moeilijkdoenerij in de stijl. Spelen met taal is bij

Lanen, net als bij De Jeugd, een belangrijk element. ‘Hoge’ en ‘lage’ taaluitingen worden gecombineerd, wat in *Sjeumig* resulteert in gekunstelde zinnen met veel bijzinnen en dingen die op een bepaalde ‘manier’ of ‘wijze’ gebeuren. Ironie doet hier vaak leeg aan en moet vooral grappig zijn: een paard struikelt over ‘een ironisch geplaatst stuk steen’ en komt ‘face first’ op het asfalt terecht. Toch staat naast de ridders en moordende bevers dan opeens de sneue en pijnlijk herkenbare Marie-Claire die een ‘scriptie [schrijft] over de parallellen in communicatievormen en -structuren tussen het oude Anatolische rijk en de nieuwe media’. Ze is nog ‘een beetje emotioneel, onzeker en verward, omdat ze twee dagen eerder zichzelf had getrakteerd op een tabletje xtc’ als ze ineens het gevoel krijgt ‘dat er misschien wel helemaal geen parallellen te trekken waren vanuit het Anatolische rijk, zo naar de nieuwe media’. (82) Misschien dat er in dit soort verhalen toch iets te halen valt?

Groet,
Lisanne

Lieve Lisanne,

Van de schrik bekomen en met de knop op ‘ironie’ kan ik ook lachen om het absurde seksuele geweld in ‘De Stofzuiger’. Doordat het niet serieus genomen kan worden is het onschadelijk. Tot zover zijn we het eens. Maar ik vraag me af of er niet iets wringt als je het seksisme van De Jeugd als jongenslol interpreteert, terwijl je in de taalvernieuwing en de gekke clips een kritiek of in elk geval een betekenis ziet. Je moet me toch echt uitleggen waarom ruimtepakken schuren (in figuurlijke zin). Ruimtepakken lijken me eerder wederom een geinig bedoelde, hyperbolische drugsverwijzing. Daar is niets mis mee, maar gaat dat verder dan meligheid? Jij ziet de jongens een strijd voeren met het moeten opgroeien, maar zijn ze niet toch vooral aan het ‘spelen’?

De dag waarop ik deze brief schrijf is ook de dag waarop Maartje Wortels nieuwe roman (*Ijstijd*) verschijnt, over een jongen die zijn dagen doorbrengt met het online bestellen van dure kazen en wijnen, totdat een uitgever hem vraagt een boek te schrijven. Ik kan het niet helpen bij die beschrijving aan Lanen te denken. Volgens Wortel gaat *Ijstijd* ‘over de vraag wat oprecht is en wat niet’ (*de Volkskrant*, 28 december 2013). De worsteling met precies die vraag vind ik interessant, de ‘New Sincerity’-stroming, waar naast de eerdergenoemde David Foster Wallace onder meer Dave Eggers en Jonathan Safran Foer tot worden gerekend: hoe vind je in deze hyperzelfbewuste postmoderne wereld weer iets van waarde, iets wat niet weg te deconstrueren valt? Jij suggereert dat kritiek op ironie alweer achterhaald is, maar ik denk dat het nog steeds noodzakelijk is en dat we

middenin een periode zitten waarin we onze relatie tot ironie opnieuw proberen te definiëren. Ergens had ik gehoopt dat Lanen zijn eigen relatie met ironie ook onder de loep zou nemen, dat hij in zijn verhalen 'oprechter' over zou komen dan als Faberyayo. Ik had gehoopt dat hij werkelijk iets te zeggen zou hebben.

Lanen schijnt Brusselmans en Easton Ellis tot zijn literaire helden te rekenen. Hun nihilisme zie je terug in *Sjeumig*, maar zonder (ik heb een hekel aan deze term, maar hij dekt de lading het best) 'diepere laag'. Easton Ellis' jongeren zijn zo materialistisch en afgestompt dat de maatschappijkritiek onontkoombaar wordt. Bij Brusselmans is de melancholie nooit ver weggestopt achter alle humor en nonsense. Lanen, daarentegen, blijft zich verschuilen. Dat is het gevoel dat ik overhoud aan *Sjeumig*, vergelijkbaar met wat ik voel als ik naar De Jeugd luister, maar met meer vertederding: 'Ach, die Pepijn, éénender-tig jaar en nog steeds een jongetje, met z'n bevers en z'n Bierprinses Schuimpje.' Hij zegt het ook zelf in een interview met *Het Parool* van 14 november: '[*Sjeumig*] is niet gemaakt met een andere doelstelling dan steeds iets tofs proberen te schrijven.'

En toch, wie zoekt zal vinden en ik heb – op jouw aanraden – gezocht: in enkele verhalen komt een glimp naar voren van iets dat misschien wel aan oprechtheid grenst, of anders een complexere omgang met ironie. 'Herfst op de rotonde', het verhaal over Marie-Claire, noemde je terecht als tegenwicht voor de moordzuchtige bevers. Marie-Claire zou iemand kunnen zijn die we

persoonlijk kennen, met haar scriptie, haar kleine existentiële crisis, en haar voorkeur voor biologisch eten. Geen grof geweld hier, slechts een wat apathisch einde: 'Misschien ging ze wel met hem naar bed. Whatever.' In dit verhaal werkt de ironie beter, omdat je daadwerkelijk niet weet wat je ervan moet denken. Lanen lijkt Marie-Claire gelijktijdig te bespotten en compassie met haar te hebben. Het is niet het meest originele verhaal in de bundel, maar wel het verhaal dat voor mij nog het meeste 'schuurde'. Bij 'Herfst op de rotonde' begon het grijnzende masker scheurtjes te vertonen.

Zulke scheurtjes worden echt scheuren die een doorkijk naar een andere wereld vormen aan het eind van de verhalenbundel, als Lanen in de ik-persoon vertelt over een slapeloze nacht, over zijn onzekerheden: 'Het schiet me te binnen dat ik mijn boek nog af moet maken. Een onrustig gevoel begint te roeren in mijn buik. Eigenlijk wil ik dit pad helemaal niet afgaan.'

Als er echt iets op het spel staat in *Sjeumig* dan komt het door de toevoeging van dit laatste verhaal dat geen verhaal is, waardoor je begrijpt in wat voor een tragische luxepositie Lanen zich bevindt. Hij heeft een imago hoog te houden en dat heeft hij door een boek te schrijven in gevaar gebracht. De angst om niet cool te zijn spat van zijn verhalen af en het laatste verhaal bevestigt die angst. Zo wordt Lanen, ondanks zichzelf, zelf nog zijn meest interessante personage.

Emy

Ha Emy,

Lanen blijft zich verschuilen, schrijf je. Jij wil hem tevoorschijn hebben, in het volle licht, opdat hij afstand zal doen van de ironie en oprecht zal zijn. Daar ben ik het gedeeltelijk mee eens, maar ik vind het ook een problematisch verlangen.

In de eerste plaats stel je dat we onze omgang met ironie moeten herdefiniëren en

dat lijkt me een goed idee. Omdat ironie in 'unmeaty' parodieën kan resulteren, ja, maar juist ook omdat ironie in het huidige tijdsgewricht in de populistische media en politiek een stijlmiddel met slagkracht is geworden. Zie bijvoorbeeld het taalgebruik van Geen Stijl – Merijn Oudenampsen ging er in een artikel in *De Groene* uitgebreid op in – waar onder een laag van ironie politieke taal verscholen zit. Lees maar, er staat niet wat er staat, of toch

wel. Hier toont zich wel degelijk een productieve, zij het wat onprettige, kant van de ironie.

Ook buiten dat populistische domein zie ik ironie die nog iets te zeggen heeft. Ik schreef al dat de teksten van De Jeugd de retoriek die ze gebruiken volgens mij wel degelijk bevragen. Het hyperbolische karakter van de sekspassages getuigt daarvan, als ook de clips, die, om terug te komen op je vraag, met hun ruimtepakken misschien niet keihard schuren, maar wel een laagje lulligheid over het stoere gedoe leggen. Melige jongenslol kan ik natuurlijk niet ontkennen (al bevat het ruimteclipje bijvoorbeeld weer een verwijzing naar de clip van 'Can you feel it' van de Jackson Five), maar dergelijke middelen zetten, wellicht onbedoeld, een écht stoer imago onder druk. Met Wallace kunnen we best kritisch zijn over een leeg gebruik van ironie dat slechts afbreekt, maar ik zie te veel tegenvoorbeelden om de ironie af te zweren.

Lanen heeft met het aannemen van zijn schrijversidentiteit zijn pseudoniem afgelegd en misschien ook daarmee wel je verlangen naar oprechtheid gewekt. Het doet me denken aan 'De toneelacademie' van De Jeugd, dat over een auditieronde gaat. Het mantra van het zeer grappige nummer is 'hou het klein, hou het dicht bij jezelf' en wordt afgewisseld met uitspraken als 'blaas me weg, laat het zien'. Bombastische eisen die zorgvuldig onderuit worden geschoffeld. Het nummer is natuurlijk een grap over zelfingenomen toneeltypes ('lekker de hele dag mensen afwijzen, kop koffie d'r bij'), maar tegelijkertijd toont zich hier het problematische karakter van het verlangen naar oprechtheid. Iets 'dicht bij jezelf' houden is geen teken van oprechtheid, maar van een vals verlangen naar authenticiteit. Hoe oprecht kun of wil je als kunstenaar zijn als echtheid een mantra is geworden?

Laten we nog even teruggaan naar *Sjeumig* en de centrale thematiek van die bundel, die bij De Jeugd een veel minder grote rol speelt, de desillusie. Of het nu fabeltjes zijn of verhalen waarin jongeren de hoofdrol spelen, uiteindelijk overheersen treurnis en teleurstelling. Zo klimt Faber Wilhelm helemaal naar het hemelse klavier, dat bespeeld wordt

door de beste muzikant ter wereld, om daar de door hem zo gehate Bono aan te treffen. Of neem het verhaal over een jongen die na een 'laffe pot seks' een droom heeft over een taxirit die in de honderden euro's loopt omdat alles misgaat. Als hij wakker wordt, bakt het meisje van de vorige avond een ei voor hem. Tja, het kan verkeren. Hier blijkt zelfs de mislukking een desillusie. Waarom al die lullige eindes als ze vrijwel nooit echt pijn doen? Het is alsof je als lezer nog even met je neus op de feiten wordt gedrukt: je kunt wel lachen om die rappers in tomatenpakjes of agressieve bevers, maar uiteindelijk rommelt iedereen maar wat aan. Als je welwillend bent, kun je dat lezen als het omverwerpen van poses, van het cool zijn, en daarmee als een poging tot oprechtheid. Wat mij betreft wordt dit effect echter niet bereikt, het meeste blijft steken op het niveau van een flauwe glimlach en het lichtjes ophalen van de schouders. Lanen raken we onderweg kwijt in gekunstelde bijzinnen die zijn nieuwe schrijversidentiteit moeten bewijzen.

Uiteindelijk zijn we het er dus wel over eens dat Yayo's tripje naar het literaire veld niet helemaal geslaagd is. De stijl van *Sjeumig* is her en der origineel, maar vaak voorspelbaar, de verhaaltjes zijn eerder melig dan echt absurdistisch en raken slechts hier en daar een snaar. Misschien heb je gelijk en moet Yayo wat meer Lanen worden om tof te kunnen zijn, al blijf ik vooral benieuwd wat een beetje meer van De Jeugd met zijn bundel gedaan had.

Groet,
Lisanne

Bibliografie

Pepijn Lanen, *Sjeumig*. Anthos, Amsterdam, 2013.
De Jeugd van Tegenwoordig, *Handboek der Jeugd*.
Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 2011.